

ТВОРЧІ ЗДІБНОСТІ ДІТЕЙ ТРЕТЬОГО РОКУ ЖИТТЯ: АКЦЕНТИ, ІНСТРУМЕНТИ

CREATIVE ABILITIES OF CHILDREN OF THE THIRD YEARS OF LIFE: ACCENTS, MEANS

У статті висвітлено актуальність дослідження проблеми розвитку творчих здібностей дітей третього року життя. Підкреслено важливість даного вікового періоду для гармонійного розвитку особистості, що закріплено чинними нормативно-правовими актами та освітніми програмами. Звернено увагу на проблему інтенсифікації інтелектуального розвитку дітей раннього віку та ігнорування розвитку творчих здібностей, що шкідливо для вразливої дитячої психіки і сприяє зростанню пасивних особистостей. Проаналізовано сучасні наукові джерела, педагогічні та психологічні дослідження, проведені за останні роки, які стосуються розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку. Констатовано відсутність досліджень розвитку творчих здібностей дітей третього року життя та потреба ретельного вивчення цього питання. У статті наведено приклади методик раннього розвитку (М. Монтесорі, С. Штайнер), які вказують на важливість раннього залучення дітей до творчості. Окреслено особливості художньо-педагогічного спілкування як засобу розвитку творчих здібностей та аргументовано його важливість. Звернено увагу на підміну на практиці педагогічного спілкування традиційною занятійною моделлю освітньої взаємодії, під час якої дитина виступає пасивним слухачем і, як наслідок, не розвивається всебічно. Охарактеризовано предметно-маніпулятивну діяльність з елементами гри як основу художньо-педагогічного спілкування дітей раннього віку. Звернено увагу на важливість розвитку емоційної сфери, що досягається через запропоновані маніпуляції з предметами. Зроблено висновки про необхідність розроблення та імплементацію відповідних методів педагогічного супроводу та апробацію нових форм індивідуальної, групової, колективної діяльності дітей раннього віку, що сприятимуть розвитку творчої особистості. Визначено актуальність та окреслено основні завдання дослідження.

Ключові слова: творчі здібності, художньо-педагогічне спілкування, діти третього року життя, розвиток, предметно-маніпулятивна діяльність.

The article highlights the relevance of the study of the problem of developing the creative abilities of children of the third year of life. The importance of this age period for the harmonious development of the individual in accordance with the laws and educational programs, that are currently in force, is emphasized in the article. The attention is note to the problem of intensifying the intellectual development of young children and ignoring creative development, which is very important for an impressionable child's psyche. Such ignoring contributes to the growth of a passive personality. There are analyzed modern scientific sources, pedagogical and psychological researches conducted in recent years, which relate to the development of preschool children creative abilities. There are noted absence of researches on the development of creative abilities of children in the third year of life and the need for careful study of this issue. The article provides examples of early development methods (M. Montessori, S. Steiner), which indicate the importance of early involvement of children creativity. There are outlined the features of artistic and pedagogical communication as a means of developing creative abilities. There are argued its importance. Attention is drawn to the replacement in practice of pedagogical communication with the traditional educational model of educational interaction, during which the child acts as a passive listener and, as a result, does not develop comprehensively. Subject-manipulative interaction with game elements is characterized as the basis of artistic-pedagogical communication at the article. Attention is drawn to the importance of the emotional sphere, which is achieved through the proposed manipulation of objects. There are defined conclusions about the need to develop and implement appropriate methods of pedagogical support and testing of new forms of individual, group, and collective activities of young children that will contribute to the development of a creative personality. There are outlined relevance and determined the main objectives of the research.

Key words: creative abilities, artistic and pedagogical communication, children of the third year of life, development, subject-manipulative activity.

УДК 373.2.015.3:159.954
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/53.1.37>

Половина О.А.,

канд. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри дошкільної освіти
Київського університету
імені Бориса Грінченка

Стаднійчук М.А.,

аспірантка кафедри дошкільної освіти
Київського університету
імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Важливість раннього віку як одного з базових етапів фізичного, психічного та соціального становлення особистості закріплено на законодавчому рівні (ст. 4 Закону України «Про дошкільну освіту» [10]). Підтримка дітей такого віку – це перша інвестиція держави у формування людського капіталу, вона має здійснюватися професійно та ефективно. У сучасній практиці супроводу дітей раннього віку лобіюються запити батьків на навчання читання, оволодіння основами письма, вивчення іноземних мов, що суперечить законам розвитку психіки

дітей даного вікового періоду та базується на механічному заучуванні без осмислення. Спостерігаємо підміну розвитку творчих здібностей дітей третього року життя форсуванням інтелектуального розвитку; педагогічного спілкування на основі різних видів діяльності дитини, спрямованих на полілог, – занятійною моделлю освітньої взаємодії, у якій пріоритетним залишається монолог вихователя. Такий стан практики нівелює важливість педагогічного спілкування, а відтак обмежує розвиток дитини: навіть за умови наповнення середовища різноманітними розвивальними матеріалами

без спілкування розвиток унеможлиблюється. Як наслідок, закладаються основи пасивної позиції зростаючої особистості, яка проявляється у відтворенні, а не створенні. Тому гостро постає потреба розвитку творчої особистості, яка матиме в дорослому житті гнучке мислення, творчо підходить до розв'язання поставлених завдань, буде здатна до формування власної картини світу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Піднята проблематика сприяла здійсненню пошуку сучасних науковців, які цікавились питанням розвитку дітей третього року життя та звертали увагу на важливість даного вікового періоду для становлення особистості. Різноманітні аспекти розвитку дітей раннього віку висвітлені в дослідженнях Н. Гавриш (технологія стимулювання активного мовлення), С. Васильєвої (розвиток рухових навичок), В. Рагозіної (художньо-естетичний розвиток) [3]. Проблемами дітей раннього віку також займалися Л. Артемова, О. Богініч, А. Богуш, О. Безсонова, С. Васильєва, Н. Грама, О. Долинна, О. Кононко, О. Кочерга, М. Машовець, Л. Олійник, Т. Поніманська, Т. Пономаренко, Г. Смольникова, О. Тельчарова. Науковці, які усвідомлюють творчість і спілкування як цінність: І. Бех, І. Біла, Г. Беленька, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Голота, І. Карабаєва, І. Кондратець, С. Ладивір, І. Луценко, В. Моляко, О. Музика, Н. Мухіна, Н. Ничкало, Т. Піроженко, В. Рагозіна, Л. Рябокінь, О. Семенов, Г. Сухорукова, Л. Янцур. Засоби розвитку творчих здібностей охоплені працями І. Білої, К. Демчик, В. Дихта-Кірффф, О. Дронової, Т. Житнік, О. Іваненко, І. Кондратець, І. Новоселецької, І. Половіної, В. Рагозіної, Л. Шульги.

Сучасні науковці В. Дихта-Кірффф, Т. Житнік, І. Новоселецька, О. Семенов, Л. Шульга звертають увагу на проблеми розвитку творчих здібностей. Протягом останніх років було досліджено та обґрунтовано важливість формування у дітей дошкільного віку потреби у творчості, розроблено систему формування творчої особистості (О. Семенов), педагогічні умови розвитку художньо-творчої активності в початкових мистецьких навчальних закладах (Т. Житнік), формування креативності в центрах розвитку дітей (В. Дихта-Кірффф). Альтернативну програму розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку пропонує Л. Шульга. Науковцем було розроблено та впроваджено технологію розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з малювання. Методику розвитку художньо-творчих здібностей дітей п'ятого року життя в початкових спеціалізованих навчальних закладах було впроваджено І. Новоселецькою. Але у контексті вищезазначених досліджень увага науковців концентрувалася на дослідженнях особливостей розвитку творчих здібностей дітей середнього та старшого дошкільного віку, натомість питання розвитку творчих

здібностей дітей раннього віку залишилося поза увагою і потребує ретельного вивчення.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Серед пласту педагогічних напрацювань у царині дошкільної освіти питання можливостей дітей раннього віку в контексті опанування різними видами діяльності та створення умов для їх реалізації недостатньо вивчені. Натомість, у нормативних документах та наукових джерелах наголошується на важливості цього періоду для гармонійного розвитку особистості. Серед проблем, окреслених Концепцією освіти дітей раннього та дошкільного віку, затвердженої Президією Національної академії педагогічних наук України (протокол № 1-2/8-119 від 18.06.2020 р.), визначено штучне форсування розвитку дітей раннього віку без урахування їх психічних і фізичних вікових можливостей [8, с. 16]. Як результат – виснаження дитячого організму, як наслідок – недотримання вимог Державного стандарту дошкільної освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України № 33 від 12.01.2021 р., в частині урахування задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних психічних і фізичних можливостей дитини в найбільш оптимальній для кожної дитини формі [4].

Мета статті полягає в акцентуванні уваги на актуальності дослідження розвитку творчих здібностей дітей третього року життя; на важливості художньо-педагогічного спілкування як альтернативної форми взаємодії з означеною віковою категорією дітей.

Виклад основного матеріалу. Важливість розвитку вільної та творчої особистості, яка виросте не пасивним виконавцем, а буде здатна самостійно мислити та приймати помірковані рішення підкреслюється Освітньою програмою для дітей від 2 до 7 років «Дитина» [5]. На потребу держави у вихованні творчих особистостей, а також на тому, що основи механізму творчості закладаються в ранньому дитинстві, вказує у своїй науковій праці О. Кочерга. Підтвердження цього знаходимо також у дослідженнях Г. Беленької, І. Білої, О. Дронової, О. Половіної, В. Рагозіної. Серед показників творчих здібностей у наймолодших членів суспільства є добре розвинене мовлення, уміння класифікувати, наполегливість, вміння концентрувати увагу тощо, – тобто ті показники, від яких залежить якість формування компетентностей дитини з усіх напрямів, визначених чинним Державним стандартом дошкільної освіти.

Проблема інтенсифікації розвитку дітей раннього піднята у наукових працях О. Байєр, Н. Гавриш, Т. Гурковської, Т. Піроженко, О. Половіної. На недостатню обізнаність особливостей дітей раннього віку, незнання методів роботи з дітьми в естетичному напрямку наголошує у своїх працях В. Рагозіна [11, с. 1]. До маленьких дітей

на практиці застосовується дорослий підхід до навчання замість експериментування з художнім матеріалом, що є природною потребою дітей раннього віку. Висновок про важливість зберегти в будь-якому образотворенні індивідуальність кожної дитини робимо з наукових праць О. Дронової [6, с. 135].

Засобом розвитку творчих здібностей дітей третього року життя пропонується обрати художньо-педагогічне спілкування на основі предметно-маніпулятивної діяльності з елементами гри. Обрання засобу пов'язане із вродженим прагненням до людського спілкування, що є своєрідним внутрішнім стимулом, рушієм діяльності особистості. В основі такого спілкування передбачаємо творчу предметно-маніпулятивну діяльність з елементами гри, що розрахована на діалог у партнерській взаємодії з дитиною. На важливості спілкування як особистісної форми суспільних відносин, що має універсальне значення у формуванні та розвитку психіки дитини, наголошує І. Бех [1, с. 19]. В його дослідженнях акцентується увага на особистісно-розвивальній функції мовленнєвого спілкування в освітньому процесі, яка є домінуючою, та визначається як педагогічне спілкування чи педагогічний діалог. На важливості спілкування дитини і дорослого під час спільної діяльності наголошує у своїх працях Т. Гурковська. У прогнозованому дослідженні акцентуємо увагу на педагогічному спілкуванні, яке супроводжуватиме художньо-продуктивну діяльність дитини, результатом якої є формування уявлень про предметне довкілля. Така форма освітньої взаємодії ґрунтується на провідному виді діяльності дітей третього року життя – предметно-маніпулятивній з елементами ігрової взаємодії. У такій діяльності діти третього року життя зможуть проявити уяву та фантазію, в результаті яких предмети побуту, які знаходяться у вільному доступі дитини, набудуть важливого значення у сенсорно-пізнавальному розвитку. Такі предмети можна обстежувати та використовувати за власним уподобанням. Дитина раннього віку бачить образами, саме тому для неї є важливою предметно-маніпуляційна діяльність з різноманітними художніми матеріалами та інструментами [3, с. 38]. Крім того, освітня взаємодія з елементами гри здатна підтримувати у дітей третього року життя тривалий інтерес до спілкування. Для нашого дослідження важливими є напрацювання І. Білої з позиції розуміння творчості як створення дитиною суб'єктивно значущого для неї продукту, в тому числі й невідомих раніше деталей, що по-новому характеризуватимуть образ, що втілюється, а також прояв ініціативи у будь-якій діяльності [2, с. 5]. Творчі здібності дітей третього року життя розвиваються у творчій діяльності. Психологічні передумови такого розвитку знаходяться в грі. В свою чергу пропонувані

маніпуляції з предметами орієнтовані на розвиток емоційної сфери, задовольняючи при цьому потребу дитини в активній діяльності. Головним чинником творчої особистості в період дошкільного дитинства є розвиток пізнавальної активності дітей, передбачений в усіх розділах Освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина» [5].

Педагогіці відома велика кількість методик розвитку дітей раннього віку. Серед авторів варто відмітити М. Ібуку, С. Лупан, М. Монтесорі, Д. Сілберга, Р. Штайнера. Основним твердженням багатьох з них є те, що творчість відіграє важливу роль в житті дитини, починаючи з раннього віку: вона розглядається як спосіб тренування дрібної моторики і, як наслідок, стимулює праву півкулю головного мозку, що відповідає за розвиток нейронних в'язків, які забезпечують творчу спрямованість особистості. Послугуємося наративами М. Ібуку, який акцентував увагу на слуханні різноманітної музики, оволодінні грою на музичних інструментах з раннього віку не з метою зрощення відомого музиканта, а як засобу розвитку потенційних можливостей дитини [7, с. 15]. Розвиток творчих здібностей дітей третього року життя розглядаємо як наслідок художньо-педагогічного спілкування дитини з дорослим, спрямованого не на технічні уміння дитини, а на зроблені дитиною відкриття перетворювальних властивостей предметного світу, що сприятиме зростанню креативної, різнобічно розвиненої творчої особистості. Підтвердження цього знаходимо у працях І. Білої, Н. Мухіної, О. Половіної. На актуальність обраної теми дослідження вказують і ті теорії, які послуговуються іншою точкою зору. Зокрема автори Програми художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості» Р. Борщ та Д. Самойлик зазначають, що говорити про прояви творчості в ранньому віці ще зарано. Діти раннього віку прагнуть до самостійності. Але лише на наступних вікових етапах таке прагнення перетворюється на бажання створювати образи, знаходити для цього власні способи [9, с. 12]. Спростування або підтвердження цього твердження є також важливим завданням.

Висновки. Аналіз наукових джерел, досліджень, які проводились останнім часом, дозволяють зробити висновки про важливість ретельного вивчення питання розвитку творчих здібностей дітей третього року життя. Були намічені завдання прогнозованого дослідження. В існуючих теоріях розвитку дітей третього року прослідковуються суперечності, що теж потребує вивчення. Третій рік життя важливий для становлення особистості, однак на практиці форсується розумовий розвиток та ігноруються особливості психічного розвитку дітей раннього віку. Недостатньо розроблено методик розвитку творчих здібностей дітей третього року життя,

а педагогічне спілкування підміняється традиційною системою занять. Тому актуальність даного дослідження очевидна. Було окреслено завдання прогнозованого дослідження та визначено мету: обґрунтувати та апробувати технологію використання художньо-педагогічного спілкування як засобу розвитку творчих здібностей дітей третього року життя.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І.Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Том 2. – Чернівці: «Букрек», 2015. 640 с.
2. Біла І.М. Психологія дитячої творчості. Київ: «Фенікс», 2014. 137 с.
3. Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів: монографія / С. А. Васильєва, Н. В. Гавриш, В. В. Рагозіна. за наук. ред. Н. В. Гавриш. Кропивницький : ІМЕКС – ЛТД, 2021. 226 с.
4. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження, упоряд.: О.Г. Косенчук, І.М. Новик, О.А. Венгловська, Л.В. Куземко. Харків: «Ранок», 2021. 240 с.
5. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проєкту В. О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, В. М. Вертугіна [та ін.] ; наук. ред. Г. В. Беленька ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.
6. Дронова О.О. Педагогічні технології художньо-естетичного розвитку особистості дитини в контексті завдань сучасної дошкільної освіти. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Випуск 79 (том 1). 2021. С. 132-136.
7. Ібука Масару. Після трьох уже пізно. Київ: Видавничий дім «Сварог», 2021. 152 с.
8. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку /укладачі Воронов В.А., Гавриш Н.В., Канишевська Л.В., Піроженко Т.О., Рейпольська О.Д., Сисоєва С.О. Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОП «Ференець» В.Б., 2020. 44 с.
9. Програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку “Радість творчості”. Р. М. Борщ, Д. В. Самойлик. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 72 с.
10. Про освіту: Закон України від 11.07.2001 № 2628-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення: 14.11.2022).
11. Рагозіна В. В. Вивчення особливостей організації естетичного виховання і розвитку дітей раннього віку у ДНЗ України. Проблеми підготовки сучасного вчителя. № 10 (Ч. 1). 2014. С. 231–239.